

UDK 502/504:630*4(497.6)
630*1:502/504(497.6)

KATEGORIZACIJA ŠUMA PREMA NJIHOVOJ NAMJENI*

Categorisation of forests according to their purpose

Vladimir Beus¹

Abstract

There are different categories of forests according to their purpose, but some of them are not precisely defined, moreover, the definitions are, in some cases, illogical and even absurd. The category «protection forests» is among them. The concept «protection forests» is common in forestry practice and it is in everyday use by laymen. This concept in many cases implies different characteristics of forests, as well as their roles and importance. Indistinctness and the lack of precision in this respect are typical for the provisions of the Forest Law, too.

However, there is a contradiction between the concept of «protection forests» and the postulates of the forestry and polyvalent meanings of forests. Therefore, the question about importance and justifiability of having the category of «protection forests» arises. This paper deals with existing practice of selecting «protection forests», as well as with general categorization of forests in respect to their purpose. Different approaches to this problem have been explained in detail and a new categorization of forests, in respect to their purpose, has been given.

Key words: categorization of forests, managed forests, protected forests, forests with specific purpose, forests unsuitable for managing

Izvod

Prema namjeni izdvojene su različite kategorije šuma, često neprecizno definirane, u nekim slučajevima nelogične, čak apsurdne. Među ovim je i kategorija «zaštitne šume». Pojam «zaštitne šume» uobičajen je u šumarskoj nauci i praksi a čest je i u svakodnevnoj upotrebi od strane laika. Pri tome se, u mnogim slučajevima, pod ovim pojmom podrazumijevaju različite karakteristike i uloge odnosno značaj šuma.

---

* Rad prezentiran na V simpoziju poljoprivrede, veterinarstva, šumarstva i biotehnologije, 18 – 20. oktobar/listopad 2007. Travnik/Vlašić

¹ Prof. dr. Vladimir Beus, Trg heroja 28, Sarajevo

Nejasnoće i nepreciznosti u ovom pogledu karakteristične su i za odredbe Zakona o šumama.

Međutim, pojam «zaštitne šume» u kontradikciji je sa postulatima šumarske nauke i polivalentnim značajem šuma. S ovim u vezi, postavlja se pitanje značenja odnosno opravdanosti izdvajanja kategorije «zaštitne šume».

U ovom radu se razmatra postojeća praksa izdvajanja «zaštitnih šuma», odnosno općenito kategorizacije šuma s obzirom na njihovu namjenu. Obrazlaže se drugačiji pristup ovom pitanju i daje nova kategorizacija šuma s obzirom na njihovu namjenu.

Ključne riječi: kategorizacija šuma, gospodarske šume, zaštićene šume, šume s posebnom namjenom, šume nepodesne za gospodarenje

UVOD – Introduction

U šumarskoj nauci i struci princip održivog korištenja šuma i šumskih zemljišta podrazumijeva njihovo racionalno korištenje uz očuvanje njihovih polivalentnih funkcija. Među polivalentnim funkcijama zaštitne funkcije šuma imaju višestruk i izvanredan značaj. One se ogledaju u protuerozionalnoj zaštiti, reguliranju vodnog režima zemljišta, vodoizvorišta i vodotokova, ublažavanju klimatskih ekstrema, apsorpciji CO₂ u procesu fotosinteze i oslobađanja kiseonika, pročišćavanju zraka, zaštiti poljoprivredne proizvodnje i dr. Dakle, zaštitna uloga šuma je imanentna šumi kao prirodnom fenomenu pa je izdvajanje zaštitnih šuma i njihovo proglašavanje kao takvih apsurdno. Prema tome, pojam «zaštitne šume», uobičajen u šumarskoj nauci i struci, a čest i u svakodnevnoj upotrebi od strane laika, paradoksalan je. Postavlja se pitanje značenja i opravdanosti izdvajanja kategorije «zaštitne šume», odnosno nužnosti razlikovanja zaštićenih šuma i šuma sa posebnom namjenom od tzv. zaštitnih šuma. Nejasnoće i nepreciznosti u ovom pogledu karakteristične su i za odredbe Zakona o šumama.

U ovom radu se razmatra postojeća praksa izdvajanja «zaštitnih šuma» odnosno općenito kategorizacija šuma s obzirom na njihovu namjenu.

METODA RADA – Work Method

Analizirani su ključni dokumenti šumarske struke sa aspekta kategorizacije šuma prema njihovoj namjeni, na kojima se uglavnom zasniva postojeća praksa izdvajanja «zaštitnih šuma», odnosno općenito kategorizacija šuma prema njihovoj namjeni. U tom smislu, analizirane su odredbe Zakona o šumama, uputstva Metodika inventure šuma i stavovi izneseni u Šumarskoj enciklopediji u vezi sa općekorisnim funkcijama šuma.

KATEGORIZACIJA ŠUMA U ZAKONU O ŠUMAMA

Categorization of forests in the Forest Law

U Zakonu o šumama (Sl. novine Federacije BiH, br. 20, od 29. svibnja/maja 2002.) tretiraju se i šume i šumska zemljišta s posebnim režimom gospodarenja među kojima su zaštitne šume i šume s posebnom namjenom.

U čl. 38 ovog zakona se navodi: «Kako bi se osigurala njihova zaštita ili specijalni režim gospodarenja, određene šume mogu biti proglašene zaštitnim šumama ili šumama s posebnom namjenom. Njima će se gospodariti na takav način kojim će se osigurati ostvarivanje namjene prema kojoj su šume proglašene».

U sljedećem čl. 39 se navodi: «Zaštitne šume su:

- a) šume koje prvenstveno služe za zaštitu zemljišta na strmim terenima i zemljišta podložna erozijama, bujicama, klizištima ili oštrim klimatskim uvjetima koji ugrožavaju postojanje samih šuma;
- b) šume čiji je glavni zadatak zaštita naselja, gospodarskih i drugih objekata kao što su prometnice, energetske objekti, objekti telekomunikacione infrastrukture, zaštita izvorišta i korita vodotoka, obale vodenih akumulacija, kao i šume koje su podignute kao zaštitni pojasevi odnosno koje služe protiv prirodnih nepogoda ili katastrofičnih ili stihijskih efekata ljudskog djelovanja».

A u čl. 40 se navodi: «Za šume sa posebnom namjenom proglašavaju se:

- a) šume ili njeni dijelovi koje imaju poseban kulturni, povijesni, ekološki i prirodni značaj, nacionalni parkovi, park šume, prirodni ili lovni rezervati;
- b) šume od posebnog značaja za obranu i potrebe Vojske Federacije;
- c) šume i šumsko zemljište od značaja za zaštitu biodiverziteta i prirodnih staništa flore, faune i drugih organizama;
- d) šume i njeni dijelovi registrirani kao sjemenske sastojine i sjemenski objekti;
- e) šume od posebnog naučnog i obrazovnog značaja;
- f) šume od specijalnog značaja za pročišćavanje zraka, snabdijevanja vodom i njezina kakvoća;
- g) šume namijenjene za izletišta, odmor, opće obrazovanje, rekreaciju, turizam, klimatska i druga lječilišta».

I Zakon o šumama Republike Srpske (Sl. Glasnik Republike Srpske, broj 66, od 13. avgusta 2003. godine) tretira zaštitne šume i šume s posebnom namjenom na identičan način.

KATEGORIZACIJA ŠUMA U METODIKAMA INVENTURE ŠUMA

Categorization of forests in methodical inventory of forests

U obrazloženju **Metoda inventure šuma za velike površine** (MATIĆ, 1964) osnovna klasifikacija šuma i šumskih zemljišta izvršena je sa stanovišta šumarstva u dvije glavne grupe površina: površine za koje je društvo zainteresirano u šumarskom pogledu i ostale površine (neproduktivne površine u šumarskom pogledu).

U okviru neproduktivnih površina u šumarskom pogledu svrstane su, između ostalih, i zaštitne šume. Obrazlažući pojam zaštitne šume autor navodi: «U ove šume će se svrstavati sve one šume koje ne mogu imati privredni karakter zbog vrlo velikih nagiba terena, stjenovitosti i sličnih drugih razloga, a zatim one koje su izdvojene kao zaštitne radi zaštite nekih objekata (vodovoda i sl.)».

U **Metodici druge inventure šuma** (LOJO ET AL., 2008) klasificirane su šume i šumska zemljišta prema namjeni korištenja na:

1. šume i šumska zemljišta proizvodnog karaktera,
2. šume i šumska zemljišta veoma loših privrednih uslova,
3. isključivo zaštitne šume
4. šume i šumska zemljišta posebne namjene,
5. šume i šumska zemljišta nedostupna zbog mina.

Za zaštitne šume se navodi: »Tu spadaju sve šume koje su osnovane ili izdvojene iz postojećih šuma u cilju zaštite nekih objekata u prostoru ... To su šume osnovane radi zaštite izvorišta pitke vode, saobraćajne infrastrukture, poljoprivrednog zemljišta i drugih objekata. Zakonskim aktom su izdvojene kao takve i ucrtane na odgovarajućim kartama. U suštini sve šume imaju bar jednu zaštitnu funkciju, a to je zaštitna zemljišta».

Šume i šumska zemljišta posebne namjene razvrstane su u:

0. nema dodatnu namjenu,
1. vodozaštitne šume zone 1,
2. vodozaštitne šume zone 2 i 3,
3. nacionalni parkovi, parkovi prirode,
4. rezervati,
5. sjemenske sastojine,
6. šumski rasadnici
7. naučno-nastavni objekti (ogledne plohe),
8. izletišta i šume za rekreaciju,
9. šume od interesa za vojne svrhe.

«U šume sa posebnom namjenom svrstavaju se samo one koje su određenim zakonskim aktom izdvojene kao takve i ucrtane na kartama, na osnovu neke od navedenih namjena. Po svojoj funkciji mogu biti i proizvodnog karaktera (2,5,6, 8), zaštitne (1) ili imaju primarno drugu funkciju kao zaštićene šume i šumska zemljišta (3, 4) na kojima se ne planira proizvodnja drveta».

U Šumarskoj enciklopediji ne navode se pojmovi «zaštitne šume» i «šume sa posebnom namjenom». U dijelu Općekorisne funkcije šuma date su definicije ovog pojma koji obuhvaća najrazličitije «neproizvodne» uloge šuma.

POLIVALENTNE FUNKCIJE ŠUMA I KATEGORIZACIJA ŠUMA PREMA NAMJENI

Polyvalent functions of forests and categorization of forests according to their purpose

Iz prezentiranih navoda vidljiva je različita kategorizacija šuma i šumskog zemljišta s obzirom na njihovu namjenu. Ove razlike se ogledaju u različitom pristupu prvenstveno u stepenu detaljisanja i shvatanja «sadržaja» pojedinih kategorija šuma. U Metodu inventure šuma za velike površine (MATIĆ, 1964), sa aspekta kategorizacije šuma, izdvojene su dvije kategorije: šume i šumska zemljišta proizvodnog karaktera i zaštitne šume (u okviru neproduktivnih površina u šumarskom pogledu), koje su zajedničke za sve analizirane izvore klasifikacije šuma i šumskih zemljišta mada se kategorija "zaštitne šume" sadržajno razlikuje.

Kategorizacija šuma prema njihovoj namjeni u Zakonu o šumama i Metodici druge inventure šuma (LOJO ET AL., 2008) ima zajedničke tri kategorije mada sve nisu sadržajno identične: šume i šumska zemljišta proizvodnog karaktera, zaštitne šume i šume i šumska zemljišta posebne namjene. Pored ovih, u Metodici druge inventure šuma izdvojena je i kategorija: šume i šumska zemljišta veoma loših privrednih uslova. Ova kategorija se može označiti i kao: šume i šumska zemljišta nepodesna za gospodarenje (u ekstremnim orografskim i/ili edafskim stanišnim prilikama). U datim klasifikacijama šuma i šumskih zemljišta, kategoriju zaštitne šume nužno je posmatrati sa aspekta savremene šumarske nauke i polivalentnog značaja šuma. Kategorija zaštitne šume je u kontradikciji sa postulatima šumarske nauke i polivalentnim značajem šuma. Naime, polivalentni značaj šuma (proizvodne i općekorisne funkcije šuma) obuhvata i njihovu zaštitnu funkciju. Šume svojim postojanjem, između mnogobrojnih općekorisnih funkcija, imaju i višestruku zaštitnu funkciju: sprečavaju eroziju zemljišta, reguliraju vodni režim zemljišta, vodoizvorišta i vodotokova, ublažavaju klimatske ekstreme i modificiraju djelovanje pojedinih klimatskih faktora, u procesu fotosinteze apsorbiraju CO₂ i oslobađaju kiseonik, pozitivno utiču na poljoprivrednu proizvodnju, pročišćavaju zrak, umanjuju buku... U vezi sa tim, postavlja se pitanje značenja i opravdanosti kategorije «zaštitne šume» odnosno svrsishodnosti uobičajene kategorizacije šuma prema njihovoj namjeni. Kategorizacija šuma treba biti u skladu sa općekorisnim funkcijama šuma, a obuhvat kategorija precizan i logičan. Izdvajanjem kategorije «zaštitnih šuma», što je apsurdno i anahrono, prenebregavaju se općekorisne funkcije šuma čijom prelomnom tačkom u njihovoj afirmaciji se smatra Zakon o višestrukoj upotrebi šuma (The Multiple Use Sustained Yield Act), što ga je 1960. godine usvojio Kongres SAD (Šum. enciklopedija).

ZAKLJUČCI –Conclusions

Prema odredbama Zakona o šumama šume i šumska zemljišta s posebnim režimom gospodarenja obuhvata zaštitne šume i šume s posebnom namjenom kao zasebne kategorije šuma sa aspekta njihove namjene. Pri tome su i u Zakonu o šumama prisutne nejasnoće i nepreciznosti u definiranju i sadržaju (obuhvatu) ovih kategorija šuma. Prisutna su i preklapanja ovih kategorija, te obuhvatanje različitih objekata zaštite po značaju i kvalitetu. Kategorija «zaštitne šume» u kontradikciji je sa postulatima šumarske nauke i polivalentnim funkcijama šuma među kojima zaštitne funkcije imaju višestruk i izvanredan značaj. Zaštitna uloga šuma je imanentna šumi kao prirodnom fenomenu, pa je izdvajanje «zaštitnih šuma» i njihovo proglašavanje kao takvih apsurdno i anahrono. Ove činjenice ukazuju na potrebu drugačije klasifikacije i redefiniranje kategorizacija šuma prema njihovoj namjeni. U ovom smislu su novouvedene kategorije šuma: zaštićene šume i šume i šumska zemljišta nepodesna za gospodarenje.

Kategorizacija šuma prema njihovoj namjeni daje se u okviru četiri sljedeće kategorije:

1. šume i šumska zemljišta proizvodnog karaktera (gospodarske ili privredne šume),
2. zaštićene šume.

U ovu kategoriju izdvajaju se šume i šumska zemljišta koja predstavljaju prirodne vrijednosti ili su od posebnog naučnog, kulturnog, historijskog značaja... (BEUS ET VOJNIKović, 2007):

- prirodni rezervati (prašume),
- nacionalni parkovi,
- parkovi prirode,
- park šume,
- zaštićeni pejzaži (krajolici),
- spomenici prirode,
- sjemenske sastojine i sjemenski objekti,
- šume kao naučno-nastavni objekti (ogledne plohe i dr.),
- vodozaštitne šume zone 1,
- sastojine munike (*Pinus heldreichii* Crist.),
- sastojine Pančičeve omorike (*Picea omorika* /Pančić/ Purk.),
- sastojine krivulja (*Pinus mugo* Turra),
- sastojine zelene johe (*Alnus viridis* DC.).

3. Šume i šumska zemljišta posebne namjene

U ovu kategoriju izdvajaju se šume koje prvenstveno imaju:

- protiverozionu zaštitu,
- vodozaštitnu ulogu zone 2 i 3 (samo u specifičnim okolnostima),

- šume za zaštitu naselja, različitih objekata, komunikacija,
- šume za zaštitu poljoprivrednih zemljišta,
- šume namijenjene za izletišta, sport, turizam, klimatska i druga lječilišta,
- šume od interesa za vojne svrhe,
- vjetrozaštitni pojasevi (prirodni i vještački podignuti).

4. Šume i šumska zemljišta nepodesna za gospodarenje – specifične šume i šumska zemljišta (ekstremnih orografskih i/ili edafskih prilika)

Literatura – References

BEUS, V., VOJNIKović, S. (2007): Zaštićena i specifična područja šuma i šumskih zemljišta u Bosni i Hercegovini – teritorij F BiH. Radovi Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, 1 (knj. XXXVII), 11-28, Sarajevo.

LOJO, A. ET AL. (2008): "Metodika druge inventure šuma na velikim površinama u Bosni i Hercegovini". Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Posebna izdanja broj 20, sv. 1, Sarajevo.

MATIĆ, V. (1964): Metoda inventure šuma za velike površine, I dio. Institut za šumarstvo Šumarskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo.

MATIĆ, V. (1964): Metoda inventure šuma za velike površine, II dio (obrazloženja). Institut za šumarstvo Šumarskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo.

Šumarska enciklopedija, 3, II izdanje, Jugoslavenski leksikografski zavod «Miroslav Krleža», 1987, Zagreb.

Zakon o šumama F BiH. Službene novine Federacije BiH, broj 20/2002, Sarajevo.

Zakon o šumama RS. Službeni Glasnik Republike Srpske, broj 66/2003, Banja Luka.

SUMMARY - Sažetak

According to the provisions of the forest law, forests and forest soils with special system of management comprise protection forests and forests with specific purpose as separate categories of forests when observed from aspect of their purpose. Category of «protection forests» contradicts with postulates of forest science and with polyvalent functions of forests, among which protective function of forests has multiple and remarkable significance. Protective role of forests is immaculate for forest as natural phenomenon, therefore separation of «protection forest» and its proclamation as such is absurd notion. These facts illustrate the need for different classification and redefinition of forest categorization according to their purpose.

Concerning these premises, work offers categorization of forests according to their purpose, in a range of following four categories:

- Forests and forest soils of productive character
(Managed forests)
- Protected forests
- Forests and forest soils with specific purposes
- Forests and forest soils unsuitable for managing
(Extreme orographic and/or edaphically conditions)